

Функціонування і розвиток механізмів державного управління

УДК 351.858

Малиш Наталія Андріївна

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри «Києво-Могилянська школа врядування
імені Андрія Мелешевича»*

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Malysh Nataliia

*Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of «Andriy Meleshevych
Kyiv-Mohyla School of Governance»*

National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID: 0000-0001-6803-7860

Москаленко Світлана Олексіївна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
завідувач відділу методології навчання і наукових досліджень
Вища школа публічного управління*

Moskalenko Svitlana

*PhD in Public Administration, Associate Professor,
Head of the Department of teaching methodology and scientific research
High School of Public Governance*

ORCID: 0000-0002-5017-0230

Халецька Аліна Анатоліївна

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри «Києво-Могилянська школа врядування
імені Андрія Мелешевича»*

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Khaletska Alina

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,

Professor of the Department of «Andriy Meleshevych

Kyiv-Mohyla School of Governance»

National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID: 0000-0003-0190-3167

**КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ
PUBLIC CULTURAL POLICY IN THE CONTEXT OF ENSURING
NATIONAL RESILIENCE**

***Анотація.** Стаття присвячена обґрунтуванню наукового підходу до розгляду культури як одного із ресурсів забезпечення національної стійкості. Автори доводять, що таке обґрунтування необхідне для коригування державної культурної політики з метою виведення її на якісно новий рівень, який відповідав би завданням національної консолідації. Зауважується, що у Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій указом Президента України у 2021 році, слово «культура» згадується лише один раз: її віднесено до найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, що перебувають у загроженому стані, хоч і відводиться їй у переліку традиційно останнє місце.*

Наголошується на тому, що забезпечення національної стійкості передбачає партнерство держави, організацій громадянського суспільства, бізнесових структур та зарубіжних партнерів. При цьому роль держави в Україні має підсилюватися з огляду на необхідність вчасного виявлення і професійного запобігання негативним культурним, ідеологічним, політичним впливам країни-агресора.

Наводиться як позитивний приклад, придатний для застосування в Україні, досвід Нової Зеландії, де відведено належну увагу культурі, що відображено у Національній стратегії протидії катастрофам і забезпечення стійкості.

Зазначається, що актуальним питанням для України є пошук освітніх, наукових, інформаційних інструментів для розвитку культурної самобутності нації, подолання управліннями інерційності мислення.

Розвиваючи формат системних зусиль держави і суспільства у протидії сучасним загрозам національній безпеці, що носять гібридний характер, для посилення стійкості не слід обмежуватися розумінням культури лише як загроженої сфери життєдіяльності. Культура в усьому її різноманітті має розглядатися як ресурс, потенціал якого на даний час є недостатньо задіяним.

Розвиваючи формат системних сил держави та переваги над актуальними загрозами національній безпеці, які мають гібридний характер, для посилення стійкості не можна змішуватися з розумною культурою як загрозовою сферою життя. Культуру в усьому її різноманітті можна розглядати як ресурс, потенціал такого часу є недостатньо задіяним.

Спрямувати цей ресурс разом із посиленням інформаційної компоненти необхідно в конструктивне русло формування єдиного соціогуманітарного простору держави. А це, в свою чергу, сприятиме утвердженню моделі відповідальної поведінки громадян, що стане підґрунтям для зміцнення національної єдності.

Ключові слова: культура, культурна політика держави, війна, національна стійкість.

Summary. *The article is dedicated to the foundation of the scientific approach to the consideration of culture as one of the resources for ensuring national resilience. The authors ground that such a framework is necessary for coordinating*

the public cultural policy with the method of bringing it to a new level, a kind of reinforcing the national consolidation goals. The article states that in the the Concept for the Security of the National System of Resilience, approved by the decree of the President of Ukraine in 2021, the word «culture» is mentioned only once: it is classified as one of the most important spheres of life of society and the state, which are in a situation of threat, although «culture» is traditionally listed at the last place.

The article is focused on fact that the ensuring of national resilience is conveyed by the partnership of the state, non-government organizations, business structures and foreign partners. The role of the state in Ukraine should be strengthened in view of the need for timely detection and professional prevention of negative cultural, ideological, and political influences in the conditions a large-scale war with the russian federation as an aggressor country.

The good practices of New Zealand as a positive experience are introduced, that has been devoted to respect for culture, as shown in the National Strategy for the Prevention of Disasters and Security of Resilience.

It is important that the topical issue for Ukraine is the development of scientific, informational tools for the development of the cultural identity of the nation, the support of the managers of their inertia of thought.

Developing the format of systemic strengths of the state and civil society in countering modern threats to national security, which are of a hybrid nature, for strengthen resilience there is a need not to be limited to understanding culture only as an endangered sphere of life. Culture in all its diversity can be considered as a resource, the potential of such a time is not sufficiently used.

It is necessary to direct this resource in a constructive direction through the formation of a single socio-humanitarian space of the state along with the strengthening of the information component. This will contribute to the establishment of a model of responsible behavior of citizens, which will become the basis for strengthening national unity.

Key words: *culture, public cultural policy, war, national resilience.*

Постановка проблеми. Роль культури в сучасному світі вже вийшла за межі її розуміння лише як сфери, де продукуються твори мистецтва, відбувається естетичний і духовний пошук, зберігаються та розвиваються фольклорні традиції, хоча й ці її напрями, певна річ, не втрачають свого значення для суспільства. Культура в різноманітних її проявах розглядається в наш час як один із вагомих рушіїв соціально-гуманітарного та навіть економічного розвитку. Тож і культурна політика держави має плануватися й реалізовуватись з урахуванням її актуальних завдань і стратегій та з застосуванням відповідних інструментів і механізмів.

Розв'язана Росією війна в Україні, що призводить до численних людських жертв і значних руйнувань та супроводжується масштабними інформаційно-пропагандистськими та дезінформаційними операціями, змушує в короткі терміни шукати відповіді на безпрецедентні виклики, в тому числі, і в сфері культурної політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження науковців щодо формування та реалізації політики у сфері культури стосуються низки актуальних питань: термінології та структури галузей культури, правових засад охорони культурних цінностей в умовах збройних конфліктів, питань креативної економіки та індустрій тощо.

Так, інструменти реалізації державної політики у сфері культури, охорони культурної спадщини, механізми співпраці з міжнародними організаціями, правові засади захисту культурних цінностей в умовах збройних конфліктів досліджували Н. Малиш, В. Шевченко, О. Ткачук-Мірошниченко [1].

Д. Кошиков вивчав проблеми охорони культурних цінностей української держави як складової економічної безпеки. Абсолютно логічно він

наголошував на тому, що держава має дбати не лише про належний нагляд за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, а й у цілому створити ефективну систему контролю за їх збереженням, забезпечення розшуку та повернення культурних цінностей [2].

Пріоритетам державної культурної політики України в умовах війни присвячена стаття В. Малімона, в якій автор, зокрема, наголошував на необхідності створення спеціальних фондів для збору коштів на відновлення та реставрацію історико-культурних пам'яток, важливості активної співпраці з міжнародними культурними організаціями, залучення відомих зарубіжних діячів культури з метою привернення уваги світової спільноти щодо стану культурної інфраструктури в Україні, участі у різних грантових програмах і проєктах [3].

О. Валецький визначив стратегічні напрями післявоєнного розвитку гуманітарної сфери, серед яких пріоритетним має стати посилення механізмів, спрямованих на створення системи державного протекціонізму розвитку культури та мистецтва. При цьому він виокремив культурні складові національної стійкості в сучасних умовах, зокрема, такі як архетипні структури національної свідомості та цінності, що пов'язуються з євроінтеграційним вибором [4].

Попри наявність певної кількості праць, присвячених проблемам державної культурної політики, особливостям її формування та реалізації в період війни, дедалі більше увиразнюється нагальна потреба продовжити дослідження окреслених питань, передусім, з огляду на їх важливість не лише на сучасному етапі розвитку, але й на перспективу.

Формулювання цілей статті. Оскільки зазначена проблематика видається нам недостатньо розкритою із-за наявності значного числа конкуруючих пріоритетів задля збереження державності України, яку поставила під загрозу війна, метою статті визначено обґрунтування наукового

підходу до розгляду культури як одного із ресурсів забезпечення національної стійкості. Таке обґрунтування необхідне для коригування державної культурної політики з метою виведення її на якісно новий рівень, що відповідав би завданням національної консолідації.

Виклад основного матеріалу. У Конституції України задекларовано, що культурна спадщина охороняється законом, а також, що держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами (ст. 54) [5]. Однак в умовах війни зберегти об'єкти, що становлять культурну цінність – завдання надзвичайно складне, а подекуди й абсолютно неможливе через злочинні дії агресора.

Станом на 18 квітня в Україні понад 550 пам'яток та об'єктів культурної спадщини було зруйновано або пошкоджено окупантами. «Війна триває, тому кожного дня фіксуємо нові руйнування. І, на жаль, кожна втрата кожної нашої культурної пам'ятки – це втрата для світового надбання», – наводила слова міністра культури та інформаційної політики Олександра Ткаченка прес-служба з нагоди Дня пам'яток історії та культури [6]. Усвідомлюючи силу традицій та звичаїв українського народу, його культурного надбання, що несе у собі культурну ідентичність українців, ворог хоче знищити це. Бо лише знищивши культуру народу, можна знищити сам народ.

Зазнає значних втрат і культурна інфраструктура. Так, станом на 11 травня в Україні зазнали збитків 1464 об'єкти культурної інфраструктури, без урахування пам'яток культурної спадщини. Із них майже третина (523 об'єкти) – зруйновані. При цьому найбільших втрат і збитків культурна інфраструктура зазнала в Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській, Миколаївській, Луганській і Запорізькій областях. Зокрема, загалом постраждали: клубні заклади – 701; бібліотеки – 555; музеї та галереї – 77; театри та філармонії – 23;

заклади мистецької освіти – 108 [7]. Відтак перед державою і суспільством постає непросте завдання – берегти й відновлювати все, що нас ідентифікує українцями. Від початку повномасштабної війни ця ідея набула ще більш виразного сенсу, бо це – про нашу силу, єднання, мотивацію працювати заради перемоги, національну стійкість.

У затвердженій указом Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021 Концепції забезпечення національної системи стійкості слово «культура» згадується лише один раз: «Новітні методи створення конфліктів і кризових ситуацій потребують розуміння природи їх виникнення на основі системного аналізу та оцінювання ризиків для найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, зокрема, економічної, енергетичної, інформаційної, кібернетичної, екологічної, продовольчої, охорони здоров'я, освіти та культури» [8]. Як бачимо, культуру віднесено до найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, що перебувають у загроженому стані, хоч і відводиться їй у переліку традиційно останнє місце.

Водночас фахівці зазначають: «Під час розбудови національної стійкості в державах, що розвиваються, особливо на перехідних етапах та в умовах, коли належна культура безпеки у суспільстві ще не сформувалася, держава як ключовий актор відіграє визначальну роль» [9, с. 99]. Слід додати, що ця роль держави у нашому випадку має підсилюватися ще й з огляду на необхідність вчасного виявлення і професійного запобігання негативним культурним, ідеологічним, політичним впливам країни-агресора.

Проте державі тут необхідно діяти в тісному партнерстві зі зрілими організаціями громадянського суспільства, бізнесовими структурами, зарубіжними організаціями. В Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу, зокрема, наголошується: «Ми будемо розвивати стійкість суспільства також шляхом поглиблення роботи в галузі

освіти, культури та молоді для сприяння плюралізму, співіснування та поваги» [10, с. 27].

Вартим уваги щодо підходів до визначення напрямів забезпечення стійкості, є, на нашу думку, досвід Нової Зеландії. Там розроблена Національна стратегія протидії катастрофам і забезпечення стійкості, в якій визначено сім типів стійкості [11, с. 19]. З них першою зазначена соціальна стійкість, що включає в себе сприяння соціальним зв'язкам і згуртованість, а також ефективність функціонування ключових функцій соціальної підтримки, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення та правосуддя для захисту та зміцнення соціального та людського капіталу.

На другому ж місті – саме культурна стійкість, що включає в себе культурні цінності, місця, інститути та практики, ідентичність, історію та спадщину.

Далі йдуть економічна стійкість, стійкість критичної інфраструктури, стійкість природного середовища. За ними – управління ризиками та стійкістю: у тому числі лідерство, політика, стратегія, безпека та верховенство права для ефективного контролю, координації, співпраці та злагодженості діяльності. І завершують перелік типів стійкості базові знання [11, с. 19].

Вважаємо, що такий підхід, де приділяється належна увага культурній стійкості, варто впроваджувати і на вітчизняних теренах. Передбачаючи можливі зауваження науковців і практиків на рахунок того, що в умовах війни ці питання не є першочерговими, хочемо застерегти від поспішних висновків, нагадавши слова директора Ермітажу М. Піотровського, сказані минулого року: «Наші останні виставки за кордоном – це просто потужний культурний наступ. Якщо хочете, свого роду спецоперація. Яка багатьом не подобається. Але ми наступаємо. І нікому не можна дати завадити нашому наступу... До початку спецоперації в Україні виставки російських музеїв були всюди... Це і була наша, якщо хочете, спецоперація, великий культурний наступ» [12]. Це

відверте зізнання вкотре переконує, що у ворогів давно вже було абсолютно чітке розуміння ролі культурної політики для досягнення своїх цілей.

Повертаючись до Новозеландської Національної стратегії протидії катастрофам і забезпечення стійкості, вважаємо з необхідне навести ще одну цитату: «Ці типи стійкості можуть діяти в тій чи іншій формі на кількох рівнях, від окремих осіб і сімей до підприємств і організацій, громад, міст і районів, а також на національному рівні. Наприклад, на рівні громади атрибути захищеної і стійкої спільноти проявляються в тому, що вона ... має культурні норми: має сильну ідентичність, прив'язаність до місця та почуття громадянської відповідальності. Вона інклюзивна і орієнтується на культурні норми та цінності, щоб мати підтримку в часи потрясінь» [11, с. 20].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Політика у сфері культури є важливим напрямом державної політики для будь-якої країни. А для держави, що змушена захищати свою незалежність у жорсткому воєнному протистоянні, вона є критично важливою. Актуальним питанням для України є пошук освітніх, наукових, інформаційних інструментів для розвитку культурної самобутності нації, подолання управліннями інерційності мислення.

Оскільки російська загроза носить довгостроковий характер, розвитку культури, захисту культурних надбань для зміцнення національної стійкості України як стратегічного завдання, що відповідає національним інтересам, слід приділяти набагато більше уваги, аніж це робиться на даний час.

Розвиваючи формат системних зусиль держави і суспільства у протидії сучасним загрозам національній безпеці, що носять гібридний характер, для посилення власної стійкості ми не повинні обмежуватися розумінням культури лише як загроженої сфери життєдіяльності. Культура в усьому її різноманітті має розглядатися як ресурс, потенціал якого на даний час є недостатньо задіяним. Спрямувати ж цей досі належно неоцінений і водночас неоціненний

ресурс разом із посиленням інформаційної компоненти необхідно в конструктивне русло формування єдиного соціогуманітарного простору держави. А це, в свою чергу, сприятиме утвердженню моделі відповідальної поведінки громадян, що стане підґрунтям для зміцнення національної єдності й неодмінно позитивно позначиться на забезпеченні готовності до реагування на зазіхання держави-терориста.

Подальші наукові розвідки, на нашу думку, варто спрямувати на дослідження ролі культурної дипломатії в посиленні національної стійкості, узгодженості культурної політики зі стратегічним курсом розвитку держави, формування в свідомості громадян розуміння спільної історії та усвідомлення спільних світоглядних установок.

Література

1. Malysh N., Shevchenko V., Tkachuk-Miroshnychenko O. State policy in the sphere of protection of cultural heritage in Ukraine. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*. 2021. Vol. 11 No. 3. P. 262-279. doi: <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-03-2020-0047> (дата звернення: 18.05.2023)
2. Кошиков Д.О. Охорона культурних цінностей української держави як складова економічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 334-336. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/77.pdf (дата звернення: 18.05.2023)
3. Малімон В.І. Пріоритети державної культурної політики України в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 7(55). С. 152-165. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2076> (дата звернення: 18.05.2023)
4. Валецький О.Л. Розвиток культурної політики в контексті формування суспільної стійкості. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(53). С. 35-47. URL:

- <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1632/1630> (дата звернення: 18.05.2023)
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Ст. 54. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 19.05.2023)
  6. В Україні понад 550 пам'яток та об'єктів культурної спадщини зруйнували або пошкодили окупанти – Мінкультури. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/904674.html> (дата звернення: 19.05.2023)
  7. Майже 1,5 тис. об'єктів культурної інфраструктури України постраждали через російську агресію – Мінкультури. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/909418.html> (дата звернення: 19.05.2023)
  8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 19.05.2023).
  9. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
  10. European Union. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 19.05.2023)
  11. New Zealand. National Disaster Resilience Strategy. 2019. URL: <https://www.civildefence.govt.nz/assets/Uploads/publications/National-DisasterResilience-Strategy/National-Disaster-Resilience-Strategy-10-April-2019.pdf> (дата звернення: 19.05.2023)

- 12.«Усі ми мілітаристи та імперці. Війна – це самоствердження нації»
Директор Ермітажу Михайло Піотровський дав інтерв'ю «Російській газеті». Медуза. URL: <https://meduza.io/feature/2022/06/24/vse-my-militaristy-i-impertsy-voyna-eto-samoutverzhdzenie-natsii> (дата звернення: 19.05.2023)

References

1. Malysh N., Shevchenko V. and Tkachuk-Miroshnychenko O. State policy in the sphere of protection of cultural heritage in Ukraine. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 11 No. 3, 2021, pp. 262-279. URL: <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-03-2020-0047> (date of access: 18.05.2023)
2. Koshykov D.O. Okhorona kulturnykh tsinnosti ukrainskoi derzhavy yak skladova ekonomichnoi bezpeky. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. № 2. pp. 334-336. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/77.pdf (date of access: 18.05.2023)
3. Malimon V.I. Priorytety derzhavnoi kulturnoi polityky Ukrainy v umovakh viiny. *Scientific perspectives*. 2022. № 7(55). pp. 152-165. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2076> (date of access: 18.05.2023)
4. Valevskiy O.L. Rozvytok kulturnoi polityky v konteksti formuvannya suspilnoi stiikosti. *Scientific perspectives*. 2022. № 5(53). pp. 35-47. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1632/1630> (date of access: 18.05.2023)
5. *Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. Art. 54*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (date of access: 19.05.2023)

6. V Ukraini ponad 550 pamiatok ta obiektiv kulturnoi spadshchyny zruinuvaly abo poshkodyly okupanty – Minkultury. Interfaks-Ukraina. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/904674.html> (date of access: 19.05.2023)
7. Maizhe 1,5 tys. obiektiv kulturnoi infrastruktury Ukrainy postrazhdaly cherez rosiisku ahresiui – Minkultury. Interfaks-Ukraina. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/909418.html> (date of access: 19.05.2023)
8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 «Pro zaprovadzhennia natsionalnoi systemy stiikosti» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.09.2021 № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (date of access: 19.05.2023).
9. Reznikova O. O. Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyscha : monohrafiia. Kyiv : NISD, 2022. 456 p.
10. European Union. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (date of access: 19.05.2023)
11. New Zealand. National Disaster Resilience Strategy. 2019. URL: <https://www.civildefence.govt.nz/assets/Uploads/publications/National-DisasterResilience-Strategy/National-Disaster-Resilience-Strategy-10-April-2019.pdf> (date of access: 19.05.2023)
12. «Usi my militarysty ta impertsi. Viina – tse samostverzhennia natsii» Dyrektor Ermitazhu Mykhailo Piotrovskyi dav interviu «Rosiiskii hazeti». Meduza. URL: <https://meduza.io/feature/2022/06/24/vse-my-militaristy-i-impertsy-voyna-eto-samoutverzhdenie-natsii> (date of access: 19.05.2023)